

O Zapomnianym świetle Jakuba Demla i jego polskim przekładzie

About Jakub Deml's *Forgotten Light* and His Polish Translation

Dorota Żygadło-Czopnik

<https://orcid.org/0000-0002-3255-5217>

UNIVERSITY OF WROCLAW
dorota.zygadlo-czopnik@uwr.edu.pl

Data zgłoszenia: 17.03.2021 r. | Data akceptacji: 18.05.2021 r.

ABSTRACT | Catholic priests who were practicing artistic creativity, mostly poets, in the Czech lands, formed a group called the Catholic Modern in the nineteenth century. Jakub Deml, a Czech priest, poet, and writer from Moravia, was in close contact with the group. His works were not always positively received by concurrent readers, but today he is considered a precursor of contemporary literary trends, especially surrealism. This article presents a portrait of one of the most original Czech writers of the first half of the twentieth century. The text also takes into account the issue of the Polish translation of his work *Zapomenuté světlo* (*Forgotten Light*) by Andrzej Czcibor-Piotrowski and published in Wołów in 2000 by the Czarne Publishing House.

KEY WORDS | Jakub Deml, Andrzej Czcibor-Piotrowski, *Zapomniane światło*, Czech literature of the first half of the 20th century, translation

Je to člověk ubohý, tragický, ověšený smíchem jako rolníčkami [...]¹.

Dzieł Jakuba Demla na język polski przetłumaczono niewiele, niedużo też o nim napisano, a jednak jego nazwisko należy do kanonicznego repertuaru współczesnej literatury czeskiej. Niniejszy szkic jest próbą spojrzenia na pierwszy polski przekład książki Demla przez pryzmat koncepcji przekładoznawczych spod znaku zwrotu kulturowego, czyli kształtującego się od lat 90. XX wieku paradygmatu, który zasadniczo przeddefiniowuje pola zainteresowań w badaniach nad przekładem². Rozważania zostaną tu przeniesione z oryginału i kontekstu źródłowego, traktowanych dotychczas jako absolutny punkt odniesienia, na przekład, postrzegany jako element kultury docelowej, a także z samego produktu procesu tłumaczenia na jego wielorakie uwarunkowania, w tym na jego twórców, a więc z tekstów na ludzi, instytucje i ramy polityczne. Zdaniem Magdy Heydel, „obecnie przekład postrzega się nie jako obiekt niemal laboratoryjnych badań filologa, ale centralny i wszechobecny mechanizm tworzenia kultury, a tłumacza jako dalekiego od niewinności współuczestnika procesów tworzenia tożsamości, walki o władzę oraz konfliktów militarnych i kulturowych”³. Odniesiemy się do tekstu Demla jako elementu kultury docelowej funkcjonującego w historycznych ramach poetyki i polityki literackiej.

Z czeskiej perspektywy

Książd katolicki Jakub Deml (1878—1963) jest legendą współczesnej literatury czeskiej, kształtował jej nowoczesny obraz. W okresie przełomu XIX i XX wieku obserwujemy w literaturze czeskiej odwrót od tradycji literackiej i poszukiwanie nowego wyrazu artystycznego⁴. Historia literatury kojarzy najczęściej początki

1 J. Olič, 1993: *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc, Votobia, s. 136.

2 Zob. M. Heydel, 2009: *Zwrot kulturowy w badaniach nad przekładem*. „Teksty Drugie”, nr 6, s. 21—33.

3 M. Heydel, 2012: *Poetyka i polityka strzępu. O polskich przekładach poezji W.H. Audena*. W: W. Bolecki, E. Kraskowska, red.: *Kultura w stanie przekładu. Translatologia — komparatystyka — transkulturowość*. Warszawa, Wydawnictwo IBL PAN, s. 357.

4 Literatura czeska nie rozwijała się w sposób typowy, jednak w połowie lat 90. XIX wieku zaistniał w Czechach modernizm. Poszczególne kraje europejskie na inny sposób przyswajały nowe koncepcje płynące z centrów literacko-artystycznych w Wiedniu, Berlinie, Monachium czy Paryżu. W książce *Wygnańcy ze światów minionych. O czeskich dekadentach* Anna Gawarecka pisze: „Skomplikowane splot wydarzeń, najczęściej o charakterze politycznym, spowodował przerwanie jej głównego ciągu ewolucyjnego. [...] Sytuacja zmieniła się dopiero w drugiej połowie XVIII wieku.

czeskiego modernizmu z opublikowaniem w 1891 roku przez Františka Xaverego Šaldę opowiadania *Analýza*. Głoszone były wówczas hasła „sztuka dla sztuki”, promowano kult indywidualizmu, powrót do romantyzmu, w literaturze i sztuce pojawił się dekadentyzm i symbolizm. Zmianom tym patronowało głównie czasopismo „Moderní revue” (1894)⁵.

Z tą datą [1894 — D.Z.C.] zbiegają się w przybliżeniu pierwsze tomiki poetyckie Březiny, Karáska i Sovy, ale impresjonistyczne i pełne pesymizmu liryki Machara ukazały się już pod koniec lat osiemdziesiątych (*Confiteor* 1887, *Bez názvu* 1889), a modernistyczna krytyka i czasopisma również zjawiają się przed tą datą⁶.

„Moderní revue” miało ambicje sięgania do poziomu światowego. Zdzisław Niedziela dostrzega, że „głównie dzięki »Mr« (mam na myśli czasopisma, Bibliotekę z 75 tomami, krąg pisarzy i plastyków) literatura czeska przełomu w. XIX na XX osiągnęła wysoki poziom, zrównując się w rytmie rozwojowym z dojrzałymi i rozwiniętymi literaturami innych narodów europejskich”⁷. Przedstawicielami nowych tendencji i prądów w literaturze czeskiej byli między innymi Julius Zeyer, Jaroslav Vrchlický, Josef Svatopluk Machar, Antonín Sova, Otokar Březina

---

Program powstałego wówczas ruchu tzw. odrodzenia narodowego, którego hasła wywodziły się z ideałów oświeceniowych połączonych z koncepcjami herderowskiego słowianofilstwa, zawierał propozycje odbudowy całego praktycznie życia kulturalnego. [...] Wykreowany w ten sposób model literatury, nawiązujący głównie do oglądanego poprzez sentymentalne idealizacje folkloru czy do zmitologizowanej historii Czech, zdominował większą część twórczości z pierwszej połowy XIX wieku. W drugiej połowie stulecia model ów stał się obowiązującym kanonem [...]. Nie ulega jednak wątpliwości, że w połowie lat dziewięćdziesiątych istniał w Czechach w pełni ukształtowany modernizm, a kultura czeska przeżywała okres rozkwitu, niespotykany nawet w skali europejskiej”. A. Gawarecka, 2007: *Wygnańcy ze światów minionych. O czeskich dekadentach*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 9—10.

- 5 Czeski miesięcznik artystyczny (pełny tytuł „Moderní revue pro literaturu, umění a život”) ukazujący się w Pradze w latach 1894—1925 pod redakcją Arnošta Procházki i we współpracy z Jiřím Karáskem ze Lvovic. Czasopismo konsekwentnie propagowało modernistyczne kierunki w sztuce: dekadentyzm, impresjonizm, symbolizm, neoromantyzm i secesję. Stało na gruncie skrajnego estetyzmu, odrzucając służebne funkcje literatury, a więc społeczne i narodowe. Rolę „Moderní revue” w Czechach można porównać ze znaczeniem „Chimery” w Polsce, pamiętając jednak, że periodyk czeski zaczął się ukazywać znacznie wcześniej. Zob. Z. Niedziela, 1974: *Kierunki rozwojowe czeskiej poezji modernistycznej schyłku XIX wieku*. Wrocław, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 13—14.
- 6 M. Bobrownicka, 1973: *Problematyka modernizmu w literaturach słowiańskich*. W: M. Bobrownicka, red.: *Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 10.
- 7 Z. Niedziela, 1973: *Rola „Moderní revue” w kształtowaniu nowej świadomości estetycznej w Czechach*. W: M. Bobrownicka, red.: *Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)...*, s. 37.

czy Petr Bezruč. Z czasem Jakub Deml, ksiądz katolicki i kontrowersyjny literat z południowych Moraw, stał się głównym spadkobiercą symbolisty Březiny oraz najważniejszym kontynuatorem jego linii poetyckiej. Modernizm wówczas dostarczał też impulsów do pracy twórczej czeskim pisarzom i publicystom o orientacji katolickiej. „[...] U nás se jedná nejčastěji o tyto tři případy: > Česká moderna, > Katolická moderna, > předválečná moderna”⁸.

Jakub Deml — ksiądz katolicki, poeta, prozaik i wydawca

Znajomość kolei życia Jakuba Demla jest kluczowa dla pełnego zrozumienia jego tekstów. Ten katolicki ksiądz, poeta i wydawca urodził się 20 sierpnia 1878 roku w Tasovie na Morawach Południowych. Jego dzieciństwo naznaczone było śmiercią — siedmioro z czternaściorga rodzeństwa Demla zmarło w niemowlęctwie. W wieku dwunastu lat stracił ukochaną matkę. Temat śmierci stał się integralną częścią życia poety oraz przedmiotem jego zainteresowań artystycznych. Rodzina Demla musiała także zmierzyć się z poważnymi problemami finansowymi. Ten fakt prawdopodobnie zdecydował o przyszłości młodego Jakuba⁹. W 1902 roku w brneńskim seminarium duchownym uzyskał święcenia kapłańskie. W tym okresie nawiązał pierwsze kontakty z twórcami Moderny Katolickiej (Katolická moderna). O wstąpieniu Demla na drogę pisarską zdecydowały dwa spotkania. Pierwsze — z Otokarem Březiną i jego twórczością jeszcze w okresie gimnazjum; drugie — ze środowiskiem intelektualnym skupionym wokół Josefa Floriana, działającego na Morawach zasłużonego wydawcy literatury czeskiej, zwłaszcza katolickiej. Deml jednak nie podzielał wszystkich postulatów Moderny Katolickiej i wraz z morawskim wydawcą zaczął krytykować grupę i katolicki klerykalizm.

Na wspólne korzenie filozoficzne obu postaci modernizmu zwraca uwagę Jacek Kolbuszewski w artykule *Modernizm katolicki w literaturach zachodniosłowiańskich* opublikowanym w „Przeglądzie Powszechnym” (1984, nr 11, s. 201—215). Badacz podkreśla, że była to ogólnoeuropejska tendencja reformatorska, mająca za cel podstawowy przystosowanie nauki Kościoła do potrzeb nowoczesności. Należy zaznaczyć, że o ile modernizm katolicki w Europie Za-

8 O. Chaloupka, 2001: *Příruční slovník české literatury. Od počátků do r. 1945*. Praha, Adonai, s. 305.

9 W 1896 roku odwiedził Otokara Březinę i za jego radą, do tej pory wahający się, Deml postanowił zostać księdzem. Od 1900 roku studiował teologię, zaznajamiając się z literaturą katolickiej moderny i publikował swoje wiersze w czasopiśmie „Nový život”.

chodniej nie przekształcił się nigdy w ruch zwarty, o tyle działania czeskich modernistów katolickich od samego początku ukierunkowane były, jak to ujął sam przywódca grupy Karel Dostál-Lutinov, na formę instytucjonalną. „Moderna czeska występowała zawsze jako grupa, czego nie można powiedzieć o żadnej innej modernie”¹⁰. Chodziło o nurt obejmujący zarówno podstawy dogmatyki, biblistyki i filozofii, jak i politykę. Zdaniem Leszka Kołakowskiego, głównym postulatem modernistów katolickich było zastosowanie metod nowoczesnej krytyki historycznej w badaniach teologicznych¹¹. W Czechach Moderna Katolicka narodziła się w 1895 roku dzięki aktywności młodych pisarzy, którzy swoje poglądy opierali na neotomizmie. „Niektórzy z modernistów wysuwali też tezę o ewolucji dogmatów. Inni poddawali krytyce biurokrację kościelną, bywało, że domagali się oddzielenia Kościoła od państwa, odnowy liturgii, reformy systemu kształcenia duchownych czy zniesienia celibatu”¹². Od zagadnień drażliwych dla ortodoksyjności kościelnej nie stronił Jakub Deml, który z tego powodu popadł w konflikt ze swymi przełożonymi. Zofia Tarajło-Lipowska zaznacza, że „działania te miały związek wyłącznie z jego niesubordynacją w stosunku do władz kościelnych. Nie dotyczyły jego wiary — był żarliwie pobożny i nieustannie przeżywał prawdy chrześcijańskie w swych dziełach i zapiskach”¹³. Od 1902 roku Deml pracował jako wikary w różnych miejscowościach Moraw Zachodnich, przez pewien czas mieszkał w Pradze, Brnie, Šternberku, słowackich Topolčiankach, w których szukał schronienia, aż w końcu powrócił do rodzinnego Tasova. Można powiedzieć, że od tego momentu zaczęły się jego nieporozumienia i spory z hierarchią kościelną w Brnie. Kilka razy był ograniczany w czynnościach duszpasterskich za „niekonwencjonalne rozumienie roli księdza i niekonwencjonalne utwory”¹⁴. W 1909 roku został odsunięty od posługi kapłańskiej.

W czasie studiów zaczął zajmować się działalnością literacką, drukował wiersze w czasopiśmie „Muzeum” i „Nový život”. Deml debiutował zbiorkiem poezji *Notantur Lumina* (1907), w którym wyraźnie ujawniają się wpływy twórczości Březiny, jego przyjaciela i zarazem mistrza¹⁵, oraz Léona Bloya, francuskiego

10 Cyt. za: M. Stefański, 2007: *Czeska krytyka katolicka lat 1918—1938*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 12.

11 Zob. L. Kołakowski, 2002: *Uwaga o modernizmie*. „Znak”, nr 7, s. 13—18.

12 M. Stefański, 2007: *Czeska krytyka katolicka lat 1918—1938...*, s. 12.

13 Z. Tarajło-Lipowska, 2010: *Historia literatury czeskiej. Zarys*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 232.

14 L. Engelking, 2006: *Jakub Deml*. W: J. Tyszkiewicz, red.: *Słownik historyczny Europy Środkowo-Wschodniej*. T. 1: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej*. Warszawa, Stowarzyszenie Wschód-Zachód, s. 83.

15 Otokar Březina (1868—1929) — czeski poeta i pisarz. W XX wieku wpłynął na rozwój poezji czeskiej. Znany przedstawiciel czeskiego symbolizmu, mistyk, poeta i myśliciel,

pisarza katolickiego, w młodości agnostyka pełnego nienawiści do Kościoła, nawróconego pod wpływem katolickiego pisarza Jules'a Barbey d'Aureville. Dużym wydarzeniem artystycznym w kraju stała się publikacja Demlowskich utworów prozatorskich *Hrad smrti* (1912) i *Tanec smrti* (1914) — ze względu na ich koncepcję formalną, czyli wzajemne przenikanie się realnej rzeczywistości, snu, widzeń i jawy oraz atmosferę egzystencjalnego przerażenia i grozy śmierci. Teksty te stanowiły wczesną zapowiedź surrealizmu i egzystencjalizmu, tych tendencji artystycznych i filozoficznych, które w literaturze europejskiej pojawiły się znacznie później.

Pro Jakuba Demla je opravdu příznačné jisté prolínání skutečnosti a snu či spíše snových představ, jímž se vyznačuje surrealismus. Na rozdíl od surrealistů však nevyrůstalo z nějakého literárního programu. Bylo pro něho přirozeným prožitkem, násobeným pocitem úzkosti ze smrti, důsledkem naléhavosti, s jakou si uvědomoval dva vyhraněné póly lidského bytí: touhu po životě a pomíjivost tohoto života. Tyto dva protipóly se mu stávají protipóly satanství a božství¹⁶.

Niewątpliwie najpopularniejsze dzieło Demla to proza poetycka *Moji přátelé* (1913), nacechowana franciszkańską pokorą wobec morawskiej przyrody. Zdaniem Leszka Engelkinga, „to nie naiwna sielanka, to walka z przerażeniem śmiercią, rozkładem i nicością. Walka o miłość, jedyną nadzieję zbawienia”¹⁷. W 1916 roku pisarz opublikował pamiętnik swej miłości zatytułowany *Miriam*, w którym również przejawia się afirmacja świata i życia. Ważną rolę w jego życiu odegrały kobiety. Wśród nich była Eliška Wiesenbergerová, żona fabrykanta i matka trojga dzieci, która stała się inspiracją kilku utworów Demla, przede wszystkim wspomnianego poematu prozą *Miriam*. Istotną rolę w życiu twórcy odegrała też pisarka Pavla Kytlicová, jedna z bohaterek *Zapomnianego światła* (*Zapomenuté světlo*, 1934), towarzysząca artyście do swojej śmierci w 1932 roku. Deml głęboko przeżył stratę przyjaciółki, która zarazem dbała o jego dom i wspierała go w pracy literackiej. Poeta od 1922 roku mieszkał w swym rodzinnym Tasovie. W 1931 roku poznał hrabiego Gustava Sweerts-Sporcka, nie-

autor filozoficznych esejów o sztuce. Był czołowym reprezentantem Czeskiej Moderny. Idee Březiny znalazły w Czechach kontynuatorów. Miał niewątpliwą wpływ na prozę poetycką Jakuba Demla, filozofię, eseistykę i prozę Ladislava Klímy oraz czeskich poetów lat 30., wśród nich Jana Zahradníčka. Na twórczość Březiny składają się m.in.: *Tajemné dálky* (Praha, Moderní revue, 1895), *Svítání na západě* (Praha, Moderní revue, 1896), *Větry od pólů* (Praha, Moderní revue, 1897), *Stavitel chrámu* (Praha, Moderní revue, 1899), *Ruce* (Praha, Spolek výtvarných umělců Mánes, 1901), *Hudba pramenů* (Praha—Královské Vinohrady, Hugo Kosterka, 1903), *Skyté dějiny* (Praha, Emanuel Chalupný, 1970).

16 O. Chaloupka, 2001: *Příruční slovník české literatury...*, s. 78.

17 L. Engelking, 1998: *Walka o miłość*. „Tygiel Kultury”, nr 6—8, s. 72.

odwzajemnione uczucie do jego córki Kateřiny odbiło się echem w kilku utworach Demla, w tym także w *Zapomnianym świetle*. Z kolei w 1935 roku pisarz poznał osiemnastoletnią wówczas Marię Rosę Junovą, która przez dwadzieścia cztery lata prowadziła mu dom i pomagała w działalności wydawniczej. Poeta większość swych dzieł publikował własnym sumptem, w niewielkim nakładzie.

Wprawdzie nigdy nie utożsamiał się z ideologią nazizmu, w latach 30. XX wieku w jego twórczości pojawiły się jednak ataki na masarykowską demokrację, a także akcenty antysemityczne. W 1929 roku stanął przed sądem za krytykę rządów Tomáša Garrigue’a Masaryka i ówczesnej sytuacji społecznej. Poeta został oskarżony o obrazę I Republiki i narodu czechosłowackiego. Na prośbę samego prezydenta zarzuty wycofano. Po wojnie wysunięto przeciwko Demlowi oskarżenie o kolaborację z okupantem, jednakże udało mu się uniknąć więzienia, głównie dzięki interwencji Vítězslava Nezvala¹⁸. Po puczu komunistycznym w lutym 1948 roku obowiązywał w kraju zakaz publikacji jego utworów, w późniejszym czasie bardzo rzadko je wznawiano. Ostatnim dziełem, jakie po sobie pozostawił, jest *Podzimní sen* (1951), który stanowi zapis przeżyć poety po wizycie w komunistycznym obozie dla internowanych duchownych.

Nie sposób burzliwego życia osobistego, bogatej twórczości literackiej oraz wyjątkowej osobowości Jakuba Demla podsumować w kilku biograficznych faktach dotyczących skandali, procesów sądowych i toczących się sporów z ważnymi postaciami ówczesnego życia kulturalnego, w tym z Josefem Florianem, Jaroslavem Durychem, Vítězslavem Nezvałem czy Františkem Xaverym Šaldą. W ocenie samego poety:

inna jest prawda Sylwestra M. Braitto, inna jest prawda o. Emilia Soukupa, inna Józefa Floriana, inna Jarosława Durycha, inna Otokara Brzeziny, inna pana fabrykanta Sablika, inna hrabiego Harracha, inna księdza dziekana Ryszarda Tenory, który zwraca się do mnie per ty, tak jak per ty zwraca się Cyganka do swojej wszy — i najsmutniejsza ze wszystkich: prawda Jakuba Demla¹⁹.

Historię życia pisarza najlepiej oddaje jego różnorodna twórczość. Artysta ogłosił 135 rozmaitych publikacji, w tym eseje, wiersze, poematy prozą, opowiadania oraz teksty wspomnieniowe. Liczne wiersze, poematy i opowiadania wpisują się w wizjonerski, oniryczny nurt pisarstwa. W prozie pojawia się całe spektrum nastrojów, od rozpacz, zwątpienia i chwytającej za gardło grozy, po głęboką ufność religijną i franciszkańską miłość do całego stworzenia.

18 Z tym oskarżeniem nie zgadzali się także Timotheus Vodička, Miloš Dvořák, Rudolf Černý czy Jan Zahradníček.

19 J. Deml, 2000: *Zapomniane światło*. A. Czycibor-Piotrowski, tłum. Wołowicz, Wydawnictwo Czarne, s. 67.

Jak píše Jaroslav Marek, „nejvýraznějším příkladem tohoto přístupu byl rebelující kněz Jakub Deml, jednostranný obdivovatel a vykladač O. Březiny, individualita [...]. Podoban baroknímu člověku trpěl nemožností nalézt rovnováhu mezi prahnutím po absolutnu a citovým exhibicionismem”²⁰. Twórczość Demla jest bardzo niejednorodna gatunkowo, a wiele jego utworów ma też charakter sylwiczny. Miloš Dvořák w tekście *Demlův „Hrad smrti”* (1928) podkreśla, że „[...] teorie psychoanalytické, do kterých nauka dochází z trudem dopiero teraz, již dawno byly Demlovi znane, tak samo jak byly znane wszystkim velikim poetom, bo przecież odkrycia poetyckie zawsze wyprzedzały odkrycia naukowe”²¹. Po wielu latach Dvořák napisał dzieło *O Jakubu Demlovi* (2007), w którym wykazuje wyższość dzieła artysty nad dokonaniem czeskiej awangardy. Badacz postrzega Demla jako prekursora wszelkich czeskich ruchów awangardowych.

Twórczość kontrowersyjnego pisarza i księdza jest szczególnym i z trudem dającym się zaklasyfikować zjawiskiem w czeskiej literaturze, którą na przełomie wieku XIX i XX cechował powolny upadek tradycji realizmu, wraz z jednoczesnym dążeniem do odnowienia literatury. Alexander Wöll dostrzega, że

bádání o Jakubu Demlovi se nachází v překerní situaci. Na jedné straně téměř neexistuje sekundární literatura, která by se zabývala interpretací jednotlivých textů, na straně druhé se v průběhu doby vytvořila v Čechách „demlovska obec“, takzvaní „demlovci“ nebo „demlologové“²².

Jakub Deml stał się w Czechach źródłem licznych idealizowanych, religijnych, antyreligijnych, psychoanalitycznych, pseudomistycznych, rozbudowanych interpretacji, przez które bardzo trudno dostrzec prawdziwą istotę twórczości artysty²³.

20 J. Marek, 1998: *Česká moderní kultura*. Praha, Mladá Fronta, s. 259.

21 Pod redakcją M. Dvořáka ukazały się dwa zbiory tekstów J. Demla: *Rodný kraj* (1967) oraz *Tasov* (1971). Cyt. za: M. Stefański, 2007: *Czeska krytyka katolicka lat 1918—1938*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 111.

22 A. Wöll, [online]: *Mezi apoteózou a tabu. Přehled bádání o Jakubu Demlovi*. Dostępane w Internecie: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/tretiI/39.pdf> [dostęp: 10.01.2021].

23 Zob. m.in. publikacje: V. Binar, 2010: *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha, Triáda; J. Olič, 1993: *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc, Votobia; J. Pěňčík, 1996: *Hledání ráje*. Třebíč, Arca Jimfa; J. Chaloupecký, 1981: *Jakub Deml*. Praha, Edice Petlice; J. Chaloupecký, 1992: *Expresionisté. Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. Praha, Torst; B. Fučík, 1994: *Píseň o zemi*. Praha, Melantrich; B. Fučík, 2003: *Rodná krajina básníková*. Praha, Triáda.

Wokół pierwszego w Polsce przekładu książki Jakuba Demla

Nie bez znaczenia jest fakt, że dzięki Andrzejowi Czyciborowi-Piotrowskiemu ponad czterdzieści lat po śmierci księdza Jakuba Demla z Tasova ukazało się w Polsce dzieło *Zapomenuté světlo* (*Zapomniane światło*, 2000, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec)²⁴. Decydującym czynnikiem warunkującym pojawienie się przekładu był w tym przypadku czas w funkcji aksjologicznego selekcyjera tego, co powinno „sklasyfikować”, by w dalszej perspektywie stać się częścią kanonu literatury czeskiej prezentowanej polskiemu odbiorcy. Czycibor-Piotrowski, tłumacz ambasador (określenie zaproponowane przez Jerzego Jarniewicza), rozpoczął pracę nad tym tekstem, mając już wstępną wiedzę na temat autora. Splot doświadczeń i przekonań tłumacza, a także jego wyobraźnia i umiejętności lingwistyczne pozostawiły ślady w przekładzie, kształtując również oblicze narratora — nieodzownego dla zrozumienia wymiaru oryginału. Autor czeski — u nas praktycznie nieobecny, reprezentowany nielicznymi tekstami w kilku antologiach i okazjonalnymi publikacjami w prasie literackiej — na mocy swojej pozycji w kulturze oryginału wpisany został bezdyskusyjnie do grona klasyków czeskich znanych polskiemu odbiorcy. Edycja *Zapomniane-go światła* w prestiżowym Wydawnictwie Czarne, do którego autorów należą między innymi: Swietłana Aleksijewicz, Herta Müller, Bob Dylan, Anna Bikont,

24 Andrzej Czycibor-Piotrowski (ur. 30 listopada 1931 we Lwowie, zm. 19 maja 2014 w Warszawie) — polski poeta, prozaik, tłumacz z języka czeskiego, słowackiego i angielskiego; z literatury czeskiej przełożył kilkadziesiąt książek. „W 1941 razem z rodziną przebywał na zesłaniu, początkowo w Kazachstanie, a następnie jednym z pierwszych transportów z Armią Andersa przedostał się do Isfahanu, gdzie w latach 1942—1944 uczęszczał do szkoły powszechnej. Następnie przeszedł szlak przez Persję, Irak, Palestynę, Egipt, a następnie znalazł się w Wielkiej Brytanii. W Szkocji ukończył gimnazjum, po 1945 powrócił do Polski”. Z wykształcenia był bohemistą. Po złożeniu egzaminu dojrzałości w 1950 roku rozpoczął studia na Wydziale Sławistyki Uniwersytetu Warszawskiego, ukończył je w 1955 roku. Był członkiem Stowarzyszenia Autorów ZAiKS i Stowarzyszenia Pisarzy Polskich. Autor powieści: *Prośba o Annę* (1962), *Rzeczy nienasycone* (1999; zdobyła nagrodę Biblioteki Raczyńskich, znalazła się w finale konkursu Nagrody Literackiej Nike 2000), *Cud w Eсфаianie* (2001), *Straszne dni* (2008), *Nigdy dość. Miracle* (2011). Za swoją działalność otrzymał liczne nagrody i odznaczenia: Nagrodę Młodych im. W. Pietrzaka (1957); Srebrny Medal ze Wstęgą (CSSR, 1979); Nagrodę Literacką im. W. Pietrzaka (1984); słowacką Nagrodę im. P.O. Hviezdoslava (1986); czeską Nagrodę im. V. Nezvala (1988); Krzyż Zesłańców Sybiru (2007). Zob. informacja na stronie Stowarzyszenia Pisarzy Polskich Oddział w Warszawie. Dostępne w Internecie: <http://sppwarszawa.pl/czlonkowie/andrzej-czycibor-piotrowski/> [dostęp: 10.12.2020].

William Dalrymple, Barbara Demick, Wojciech Górecki, Jean Hatzfeld, Jacek Hugo-Bader, Cezary Łazarewicz, V.S. Naipaul, Michał Olszewski, Lidia Ostalowska, Martin Pollack, Linda Polman, Paweł Smoleński, Filip Springer, Andrzej Stasiuk, Katarzyna Surmiak-Domańska, Ewa Winnicka, Ilona Wiśniewska, Krzysztof Varga, Ed Vulliamy, Liao Yiwu oraz wielu innych wybitnych pisarzy, znakomitych dziennikarzy i cenionych naukowców, twórców światowej sławy i obiecujących debiutantów, to gest sytuujący Demla poniekąd w gronie ważnych postaci współczesnej literatury światowej.

Czcibor-Piotrowski już pod koniec lat 50. XX wieku rozpoczął swoją przygodę z czeską literaturą katolicką. Jak wspomina: „[...] już od pierwszych lektur zdumiała mnie i olśniła. [...] I wreszcie objawił mi się ksiądz Jakub Deml, autor *Miriam* i *Moich przyjaciół*”²⁵. Początki obecności twórczości Demla w Polsce to wczesne lata 60. i wspomniane lektury polskiego tłumacza. Opublikował wówczas fragmenty *Miriam* w miesięczniku „Życie i Myśl”, zaledwie kilka utworów z cyklu *Moi przyjaciele* w „Zorzy Świątecznej” oraz kilka w „Kierunkach”. Tłumacz dostarczył numer czasopisma „Życie i Myśl” do Związku Pisarzy Czeskich z prośbą o jego przekazanie autorowi.

Nie wiedziałem wówczas, czy ks. Jakub Deml jeszcze żyje: urodzony w 1878 roku miał wtedy, w 1960 roku, osiemdziesiąt dwa lata. Ale mimo to posłałem zeszyt pisma do Związku Pisarzy Czeskich z prośbą o przekazanie autorowi. Zdążyłem! Na adres redakcji nadszedł do mnie list z takim oto adresem zwrotnym na kopercie: „Posilá Jakub Deml z Tasova”²⁶.

Czcibor-Piotrowski nawiązał korespondencję z księdzem w rok przed jego śmiercią — pisarz zmarł 10 lutego 1961 roku w szpitalu w Trzebiczu. W 1964 roku opowiadanie Demla *Biały niedźwiedź* wraz z notą o autorze włączył do redagowanej przez siebie antologii współczesnej prozy czeskiej *Więcej niż miłość* (Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa). Polski sławista, literaturoznawca i tłumacz literatury czeskiej Jacek Baluch, autor antologii czeskiej poezji modernistycznej *Czescy symboliści, dekadenci, anarchiści przelomu XIX i XX wieku*, opublikowanej w 1983 roku przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich w serii Biblioteka Narodowa, uwzględnił w niej kilka wierszy Demla z tomu *Notantur lumina* w tłumaczeniu Czcibora-Piotrowskiego oraz dawniej drukowanych fragmentów *Miriam* i *Moich przyjaciół*. W zbiorze tym znalazło się też opowiadanie *Zamek śmierci*, które spolszczył Baluch. Razem teksty Demla zajęły w antologii piętnaście stron. Publikacja zawiera ponadto utwory

25 A. Czcibor-Piotrowski, 2000: *Słowo od tłumacza*. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 5—6.

26 Ibidem, s. 6—7.

między innymi Josefa Svatopluka Machara, Antonína Sovy, Otokara Březiny i Karela Hlaváčka w przekładach różnych tłumaczy, w tym Józefa Waczkowa, Anny Kamieńskiej, Adama Włodka i samego autora antologii. Twórczość Demla ukazywała się również na łamach „Literatury na Świecie” (1993, nr 11). W 1982 roku w piśmie opublikowano fragmenty *Zapomnianego światła* w wyborze Bohumila Hrabala, który bardzo sobie cenił ten utwór, uważając go za idealny zapis strumienia świadomości.

To nie jest zapomniane światło, tylko niemożliwy do zapomnienia reflektor, przed którym obraca się pryzmat wyobraźni i naturalizmu, jarmarcznej cudowności i erotyki, pamfletu i mistyki. Jest to dziełko bezustannie biorące w swawolne obroty dzikość tekstu; za niewielki wysiłek czytelnika płaci drogocennymi dukatami. Jest to dzieło, które od strony formy dopełnia wszelkie formalne osiągnięcia XX wieku. Deml szybko zmienia jedną po drugiej niemal wszystkie formy prozy, na małej przestrzeni wykorzystał wszystkie techniki — opowiadanie, monolog, dialog, halucynację i katechezę. W tej prozie zdołał Deml rytmicznymi nożyczkami ciąć niemal tak samo jak Fellini w „Osiem i pół”. Ta książeczka następującymi po sobie fazami obsceniczności i wzniosłości przypomina „Ulissesa” Jamesa Joyce’a, tyle że w miniaturowym ujęciu²⁷.

Obszerny esej czeskiego krytyka Jindřicha Chalupckiego *Jakub Deml* (datowany na 14 czerwca 1981 roku) w przekładzie Andrzeja S. Jagodzińskiego ukazał się w numerze 4 „Literatury na Świecie” w 1984 roku. Tekst ten pełni funkcję posłowia w polskim przekładzie *Zapomnianego światła* (s. 123—206) i zarazem staje się allograficznym paratekstem²⁸. Czicbor-Piotrowski podkreśla, że stanowi on „[...] pierwszą pracę krytycznoliteracką wyznaczającą miejsce tego pisarza w przeszłości, terażniejszości i przyszłości literatury nie tylko czeskiej”²⁹. Chalupcekký finezyjnie połączył w swym szkicu wątki biograficzne z literackimi. Wybór tego eseju jako uzupełnienie polskiego przekładu (obudowanie paratekstualne) należy uznać za celną strategię tłumacza i wydawcy wypełniającą znaczącą lukę w polskiej recepcji³⁰. Badacz czeski był głównym edytorem

27 Cyt. za: L. Engelking, 2000: *Bardzo mocne światło, czyli recenzja książki Jakuba Demla*. „Tygodnik Powszechny”, nr 30, s. 12.

28 Za Gérardem Genette’em traktujemy tutaj jako paratekst „wszelkie teksty, które pełnią funkcję prezentacyjną wobec tekstu głównego”. Zob. G. Genette, 1992: *Palimpsesty. Literatura drugiego stopnia*. A. Milecki, tłum. W: H. Markiewicz, red.: *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*. T. 4, cz. 2. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 320—353.

29 A. Czicbor-Piotrowski, 2000: *Słowo od tłumacza*. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 8.

30 Wojciech Soliński w artykule *Parateksty przekładu literackiego a polikulturowość (zarys problematyki)* wskazuje, że badacze zarówno literatury, jak i przekładu literackiego

pośmiertnej spuścizny Jakuba Demla³¹. Szkic Chaluppeckiego dostarcza czytelnikowi przekładu dodatkowych informacji o realiach kulturowych i społecznych kraju, z którego pochodzi tekst źródłowy. Włączenie eseju zapobiega nieporozumieniom oraz prognozuje stopień orientacji polskiego czytelnika w obcej kulturze i tradycji literackiej. Posunięcie to spełnia misję edukacyjną i funkcję informacyjną wobec odbiorcy. Tym samym esej odgrywa aktywną rolę i pomaga w oswojaniu tekstu tłumaczonego (Jonathan Culler). Obecność rozważań Chaluppeckiego w polskim wydaniu *Zapomnianego światła* wspomaga i wzbogaca przekład o kolejną płaszczyznę komunikacyjną, w której ujawniony zostaje obraz autora przez długie lata zakazanego w kraju. „Nazwisko Demla też należy do tych, które przestano wymawiać. Dopiero dziś, po wszystkich przykrych doświadczeniach, możemy do niego znów powrócić”³². Wkomponowanie eseju uprawnione jest niejako przez wielogłosową strukturę dzieła Demla, który zachęca do dialogu. Dzięki obecności tego paratekstu czytelnik zyskuje świadomość swoistości ontologicznej przełożonego utworu. Odbiorca dowiaduje się o jego pochodzeniu. Zwykli czytelnicy za pośrednictwem przekładu otrzymują tekst wraz z komentarzem, który nieuchronnie wpływa na sposób jego odbioru. Esaj ogranicza jednocześnie możliwości wielorakich odczytań dzieła Demla odmiennych od proponowanych przez samego autora i komentatora.

„traktują je [parateksty] ogólnie jako teksty edukacji literackiej albo też próbują je specyfikować jako tzw. instrukcje odbiorcze, poprzedzające lub też konkludujące lekturę”. W. Soliński, 2012: *Parateksty przekładu literackiego a polikulturowość (zarys problematyki)*. W: W. Bolecki, E. Kraskowska, red.: *Kultura w stanie przekładu...*, s. 333.

- 31 Jindřich Chaluppecký (1910—1990) — teoretyk, krytyk i historyk literatury i sztuki nowoczesnej XX wieku w Czechosłowacji, eseista, tłumacz i kurator sztuki. Przez większą część życia twórczego nie mógł we własnym kraju uczestniczyć w oficjalnej działalności kulturalnej. Po 1948 roku został usunięty na margines i niemal do połowy lat 60. praktycznie pozbawiony możliwości publikacji. Sytuacja ta znów się powtórzyła po agresji wojsk Układu Warszawskiego na Czechosłowację w 1968 roku. Od początku lat 70. aż do aksamitnej rewolucji 1989 roku mógł wydawać swoje teksty wyłącznie w obiegu niezależnym i za granicą (m.in. w tak prestiżowych pismach, jak francuskie „Critique” i „Les Lettres Nouvelles”, włoski „Flash Art”, amerykańskie „Arts in Society” czy angielskie „Studio International”, a także w czeskich pismach emigracyjnych). W jego dorobku znajduje się wiele książek o sztuce i literaturze XX wieku, m.in.: *O dada, surrealismu a českém umění* (Praha, Jazzová sekce, 1977), *Na hranicích umění* (Praha, Prostor, 1990), *Nové umění v Čechách* (Jinočany, nakl. H+H, 1994), *Evropa a umění* (Praha, Torst, 2005). W Czechach odmiennie od Chaluppeckiego twórczość Demla postrzegali krytycy katolicy Bedřich Fučík czy Miloš Dvořák. Zob. B. Fučík, 1994: *Píseň o zemi*. Praha, Melantrich; B. Fučík, 2003: *Rodná krajina básníkova*. Praha, Triáda; M. Dvořák, 2007: *O Jakubu Demlovi*. Praha, Cherm.

- 32 J. Chaluppecký, 2000: *Jakub Deml*. A.S. Jagodziński, tłum. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 206.

W drugim obiegu, w opracowaniu Jagodzińskiego, ukazała się antologia literatury czeskiej z lat 1968—1978 *Bez nienawiści* (1983). W publikacji zamieszczono trzy opowiadania Demla: *Światłość wiekuista*, *Metamorfoza* i *Noc*. Teksty poety drukował jeszcze „Tygiel Kultury” w numerach 5—8 z 1998 roku. Niestety na długie lata twórczość czeskiego księdza została zapomniana przez polskich wydawców. „Recepcyjna próżnia”, ewentualne skrótowe recenzje czy pojedyncze uwagi nie odbiegały od licznych ujęć pochodzących z kontekstu oryginalnego. Nieliczni piszący o Demlu w Polsce podkreślają, że w lekturze jego dorobku najważniejsza rola przypada perspektywie chrześcijańskiej, którą krytycy uznają za podstawowy wymiar tej twórczości. Przerwa w publikacji przekładów dzieł czeskiego pisarza trwała do 2000 roku. Czycior-Piotrowski wspomina:

Minęło więc jeszcze dziesięć lat! I oto któregoś wiosennego dnia 1999 roku na biurku w moim gabinecie zadzwonił telefon. Wydawnictwo Czarne zapytało mnie — ustami swojej redaktorki naczelnej, pani Moniki Sznajderman, którą oczarowały fragmenty *Zapomnianego światła* drukowane w „Literaturze na Świecie” — czybym nie zechciał przełożyć dla tej prowincjonalnej (w najlepszym tego słowa znaczeniu) oficyny tego utworu w całości. [...] Mimo iż z samej tylko literatury czeskiej przełożyłem parę dziesiątków książek, to jednak pracę nad *Zapomnianym światłem* podejmowałem z pewnym lękiem. Ale sprawiała mi ona ogromną, niepowtarzalną przyjemność. Miałem świadomość, że obcuje z dziełem wielkim, znaczącym, twórczym... I tak wreszcie w blisko czterdzieści lat po śmierci księdza Jakuba Demla ukaże się w Polsce pierwsza jego książka³³!

Po ogłoszeniu drukiem w 1934 roku *Zapomnianego światła* w Pierwszej Republice Czechosłowackiej większość nakładu została skonfiskowana. Deml nie mógł dzieła dystrybuować, dopóki miejsca ocenzone nie zostaną

33 Zob. A. Czycior-Piotrowski, 2000: *Słowo od tłumacza*. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 9. Warto wspomnieć, że Monika Sznajderman od 1996 roku prowadzi Wydawnictwo Czarne, które jest prywatną, niezależną oficyną wydawniczą specjalizującą się w wydawaniu literatury faktu, eseistyki oraz polskiej i światowej prozy. Na stronie wydawnictwa czytamy: „W obszarze naszych największych zainteresowań znajduje się współczesny reportaż. W jego rozmaitych odsłonach tematycznych i gatunkowych. Literatura podróżnicza, dokumentalna, biografie i książki historyczne”. Dostępne w Internecie: <https://czarne.com.pl/wydawnictwo> [dostęp: 10.01.2021]. Sznajderman jest autorką książek *Zaraza. Mitologia dżumy, cholery i AIDS*, *Współczesna Biblia Pauperum. Szkice o wideo i kulturze popularnej*, *Błazen. Maski i metafory*, *Falszerze pieprzu. Historia rodzinna oraz Pusty las*; redaktorką kilku antologii esejów oraz laureatką wielu prestiżowych nagród (nominowana do Nagrody im. Ryszarda Kapuścińskiego, Nagrody Literackiej Nike, nagrody Śląski Wawrzyn Literacki oraz do Literackiej Nagrody Europy Środkowej Angelus). W 2020 roku została laureatką Nagrody im. Václava Buriana za wkład w dziedzinie kultury do dialogu środkowo-europejskiego.

zaczernione (dziewięć miejsc). Pierwsza nieocenzurowana pozycja pochodzi z 1985 roku. Publikacja *Zapomnianego światła* wywołała oburzenie czytelników z powodu bezkompromisowych wypowiedzi autora na temat ówczesnej sytuacji w kraju, postawy wielu znanych z życia publicznego osób oraz niespotykanej wówczas otwartości wobec erotyki, która budziła przez wiele lat zgorszenie, zwłaszcza w środowisku katolickim. W konsekwencji tego wartość artystyczną dzieła dostrzegli tylko nieliczni czytelnicy i krytycy literaccy (Josef Florian, Josef Vašica, Roman Jakobson, Vítězslav Nezval, surrealiści)³⁴. Utwór utrzymany jest w konwencji rozmowy z poetą Bohumilem M. Ptáčkiem (a także z innymi konkretnymi osobami)³⁵, który przeprasza Demla za niezrozumienie jego pracy. Struktura dzieła uwzględnia też dłuższe polemiczne wypowiedzi narratora.

Tekst ma charakter autobiograficzny, opisane wydarzenia są bezpośrednio związane z życiem autora, kolejami jego losu oraz autentycznymi osobami, które spotkał. Oprócz Pavli Kytlicovej, Otokara Březiny czy Marii Zezulovej pisarz wspomina także — z nienawiścią i goryczą — doktora Miloslava Novotnego, bibliotekarza Królestwa Czech, Arne Nováka, Františka Xaverego Šaldę i innych. Nie może im wybaczyć krytycznych uwag na temat jego pracy i życia. W polskim przekładzie imiona własne i nazwy miejscowości zostały spolszczone, a nazwiska postaci tłumacz konsekwentnie przetranskrybował. W centrum wydarzeń znajduje się sam autor pozwalający odbiorcy zajrzeć do wnętrza swojej duszy. Twórca czuje się rozdarty jako ksiądz i poeta, pozostaje w ciągłym konflikcie z samym sobą i z Bogiem. Jest wobec siebie bezwzględnie szczery, wręcz okrutny. W tym okresie Deml przeżywa głęboki kryzys osobisty i artystyczny. Jego świat całkowicie się rozpadł, a na gruzach siedzi niezdarny poeta i urąga wszystkim, czuje się wyklęty przez naród czeski i niemiecki, porzucony przez ukochaną kobietę (kończy się trudny dla niego emocjonalnie związek z Kateřiną Sweerts-Sporcková) i upokorzony przez czytelników.

Nikt w narodzie czeskim nie może mnie znać, bo „jesteśmy małym narodem”, i ci, którzy mnie dobrze znali, umarli za mnie, a więc od swojej własnej krwi, od swojego własnego narodu, niczego już nie oczekuję, [...]”³⁶.

34 Roman Jakobson w liście do Jakuba Demla uznał *Zapomniane światło* obok *Tkadlečka* i twórczości Boženy Němcovej za najbardziej tragiczną czeską książkę.

35 Bohumil Ptáček (1906—1977) — publikował pod pseudonimem Bohumil Malina Ptáček; profesor gimnazjalny, poeta, tłumacz, dziennikarz i dramaturg. Kiedy Jakub Deml po śmierci Březiny wygłosił jeden ze swoich wykładów przeciwko Masarykowi, został oskarżony przez Ptáčka, a następnie sądzony za naruszenie prawa o ochronie Republiki i znieważenie głowy państwa. Później Ptáček pogodził się z Demlem i kilkakrotnie odwiedził go w Tasovie.

36 J. Deml, 2000: *Zapomniane światło...*, s. 23.

Odbiera mu to wszelką nadzieję i prowadzi do rozpacz i samotności. Prosi Boga o udzielenie mu łaski milczenia, aby nie wyrażać swojego bólu krzykiem. Niestety jego głos nie został wysłuchany. Na atmosferę utworu wpłynęła śmierć Pavli Kytlicovej („[...] umarła, opuściła mnie Paula Kytlicowa”³⁷), Otokara Březiny („Niech żyje gwiazdzone niebo Otokara Brzeziny, [...]”)³⁸ oraz Marii Zezulovej („Zezulkę pochowano w tę sobotę. Umierała całe cztery godziny. Byłem przy tym. Pomagałem jej umrzeć”)³⁹. Całe dzieło przeplatają epizody z ostatnich chwil życia umierającej wieśniaczki Marii Zezulovej (dawnej miłości Demla). Cierpienie, które poeta w związku z tym odczuwa, jest nie do zniesienia. Pisarz samotnie błąka się nocą po Tasowie, rzeczywistość wydaje mu się pozbawiona korzeni, a marność i daremność stają się jego przeznaczeniem, jak niepotrzebne światło dziennej lampy. Główną scenerię w utworze stanowi rodzinne miasteczko Tasov, z którym autor był bardzo związany, chociaż często stamtąd uciekał. Upadający świat wartości niszczy nawet dotychczasowe literackie paradygmaty. Poecie pozostaje jedynie język — jako ostatnia ucieczka przed zadławieniem się cichym bólem, który jest nie tylko wyrazem sposobu myślenia, lecz także odzwierciedla cielesność. Deml odrzuca przyjęcie ascetycznej istoty życia kapłańskiego (celibatu), tęskni za cielesną miłością. Serce rozrywa mu wewnętrzny konflikt między zmysłowością a służbą dla Boga.

Wspomniałem, że ta umierająca kobieta była moją kochanką. Nigdy nie dotknąłem jej ciała ani rękoma, ani myślą. Jej duszy, oczywiście, często dotykałem i rękoma, i myślą. [...] Oto, panie B. M. P., staje przed nami niewielki problem: czy ksiądz może obejmować i ścisnąć kobiety? I czy może ją pocałować? *Sacerdos alter Christus*. Kapłan to drugi Chrystus. Jak by postąpił Jezus? Panie B. M. P., niech pan prosi Boga, aby dał mi dość czasu i zdrowia, bym mógł napisać rozprawę, która odpowiadałaby na te istotne problemy praktyki duszpasterskiej⁴⁰.

Za swe emocjonalne rozdarcie między duchowością a zmysłowością obwinia samego Boga. Cierpienia nie przyjmuje z pokorą, wywołuje ono w nim poczucie buntu. Znajdujemy w tekście fragmenty z Biblii i ich konfrontację z życiem autora (historie Marii Magdaleny i Jezusa). Wszystkie cytaty z Pisma Świętego tłumacz polski podaje w przekładzie ks. Jakuba Wujka z 1599 roku. W tej „lirycznej symfonii” Deml pokazał cały swój kunszt artystyczny — od motywów franciszkańskich, poprzez ironię, śmiech, aż po bluźnierczo brzmiące zdania⁴¹.

37 Ibidem, s. 17.

38 Ibidem, s. 38.

39 Ibidem, s. 113.

40 Ibidem, s. 81.

41 Jiří Olič uważa, że *Zapomniane światło* powinno być postrzegane w bliskim kontekście z innymi książkami Demla: *Solitudo* (1934), *Princezna* (1935), *Cesta k Jihu* (1935), *Píseň*

Tekst stanowi zbiór połączonych ze sobą esejów czasem przeplatany ustępami w języku niemieckim, łacińskim i francuskim. W przekładzie polskim tłumaczenia tych fragmentów zamieszczono w przypisach. Cytaty w języku francuskim przełożyła Agnieszka Kinel, w języku niemieckim — Katarzyna Leszczyńska i Ewa Orłowska, a w języku łacińskim — Julita Gredecka. Chalupceky podkreśla, że

to jeden wielki strumień języka, który topi, unosi, przewraca, porywa i rozbija wszystko, co napotyka na swej drodze — wydarzenia ostatnich dni, sny, wspomnienia minionych miłości i rozmów z Březiną, artykuły z gazet, anegdotyczne opowiadki, biblijne egzegezy, przekleństwa, piąte przez dziesiąte i wszystko naraz — tak jak w życiu⁴².

Pracując nad *Zapomnianym światłem*, polski tłumacz znalazł się w centrum dynamicznego żywiołu narracyjnego. Owa różnorodność tłumaczonego tekstu, jak też jego mocne zakorzenienie w realiach czeskich sprawiły, że praca nad przekładem stanowiła duże wyzwanie. Tłumacz musiał wypracować szereg strategii radzenia sobie z piętrzącymi się problemami. Konieczne było nieustanne poruszanie się między potrzebą przybliżenia polskiemu czytelnikowi świata czeskiego kaznodziei a próbą zachowania jego specyficznej obcości.

W tym kontekście ujawnia się teoria André Lefevere'a, porównująca proces tłumaczenia do zjawiska przechodzenia światła przez pryzmat (refrakcji). W przypadku omawianej translacji pryzmatem jest sam tłumacz, jego rozumienie i postrzeganie świata oraz jego funkcjonowanie w danym czasie i w danej kulturze⁴³. Perspektywa czytelnicza, którą przyjmie, określi sposób przełożenia tekstu. Jeśli stanie się czytelnikiem konsumentem, to kontrowersyjna fabuła nasyci jego ciekawość. Decydując się natomiast na perspektywę narratora auktorialnego, wciągnięty zostanie w grę, której stawką jest tożsamość opowiadającego podmiotu. Czibor-Piotrowski wybrał drugi punkt widzenia — podąża jak najwierniej za wszelkimi osobliwościami oryginału, gdyż one właśnie czynią tekst unikatową wypowiedzią⁴⁴. W przypadku dzieła Demla wymaga to nie tylko rozwagi i spostrzegawczości ze strony tłumacza, ale również wiedzy historycznej, literackiej i kulturowej.

vojna šilence (1935), *Rodný kraj* (1936), *Pohádka* (1936) i *Jugo* (1936). Zob. M.C. Putna, 1998: *Česká katolická literatura v evropském kontextu. 1848—1918*. Praha, Torst, s. 475.

42 J. Chalupceky, 2000: *Jakub Deml*. A.S. Jagodziński, tłum. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 165.

43 Zob. A. Lefevere, red., 1992: *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. London, Routledge.

44 Zob. J. Kozak, 2009: *Przekład literacki jako metafora. Między logos a lexis*. Warszawa, PWN.

Szczególną wartość w tym kontekście ma zamieszczone w publikacji *Słowo od tłumacza*, które datowane jest na lipiec 1999 roku. Gdy tekst tłumaczony jest po raz pierwszy, przedmowy, wstępy i noty o autorze zawierają lub sugerują przekonanie o misji tłumacza/wydawcy, polegającej na zapełnianiu luk w znajomości kultury i literatury danego kraju. Taki paratekst zawiera z reguły informacje o roli autora w kulturze wyjściowej i docelowej. Wszelkie uwagi na marginesie tekstu Demla wydają się uzasadnione, ponieważ zachodzi poważna nieodpowiedniość między odbiorcą oryginału a odbiorcą przekładu w zakresie ich wiedzy uprzedniej. Zdaniem Lefeverè'a, „Przekłady nie powstają w próżni. [...] Tłumacze funkcjonują w danej kulturze i w danym czasie. Sposób, w jaki pojmują samych siebie i własną kulturę, jest jednym z czynników wpływających na to, jak tłumaczą”⁴⁵. Czciwor-Piotrowski dzieli się z czytelnikiem tekstu docelowego swoimi wspomnieniami na temat trudności, jakie towarzyszyły mu w okresie studiów podczas poszukiwań lektur z nurtu czeskiej literatury metaficznej (1950—1955), pierwszych podróży do Czechosłowacji, pierwszych spotkań z katolickimi pisarzami. Przedstawia w ten sposób początek swojej drogi tłumacza, która rozpoczęła się w drugiej połowie lat 50. XX wieku od tomu opowiadań *Pierścień królowej* (1956, *Prsten královnin*) Karola Schulza i *Requiem* (1958, *Rekviem*) Jaroslava Durycha. Nawiązanie znajomości w czeskim środowisku literackim i pogłębiona wiedza o zjawisku literatury katolickiej pozwoliły polskiemu tłumaczowi na podejmowanie prób choćby częściowej prezentacji jej na łamach prasy polskiej (Jan Zahradníček, Jaroslav Durych, Kamil Bednář, František Lazecký). Szczególnie ważne to było w okresie, w którym poeta Jan Zahradníček przebywał w czechosłowackim więzieniu z długoletnim wyrokiem w procesie politycznym⁴⁶. Wzmianka na ten temat w *Słowie od tłumacza* staje się komentarzem do panujących wówczas warunków i czynników określających przekładową refrakcję, takich jak ideologia (reżim komunistyczny), również artystyczna (sorealizm), rozumiana jako zestaw dyskursów obowiązujących w danym miejscu i czasie, ustalających struktury władzy; a także patronat, czyli rama zależności finansowych, w której usytuowany jest tłumacz (monopol państwa). Piotr Bukowski i Magda Heydel we wprowadzeniu do antologii tekstów

45 Cyt. za: K. Szymańska, 2010: *Przekład literacki — manipulacja: refrakcja i instytucja patronatu według André Lefevre'a i Manipulation School*. „Polisemia”, nr 2. Dostępne w Internecie: <https://sites.google.com/a/polisemia.com/pl/polisemia/numery-czaso-pisma/numer-22010-2-polityczno%C5%9B%C4%87-literatury-i-literatura-obca-i-teoria/przek%C5%82ad-literacki-manipulacja> [dostęp: 10.01.2021].

46 Jan Zahradníček został w czerwcu 1951 roku aresztowany przez StB i skazany na 13 lat więzienia w procesie intelektualistów katolickich za działalność antysocjalistyczną i „propagowanie najbardziej reakcyjnych poglądów Watykanu”. Zmarł wkrótce po uwolnieniu z więzienia w 1960 roku.

współczesnych teoretyków przekładu dostrzegają, że „obie te strefy funkcjonują zarówno w sposób jawny, co widoczne jest przede wszystkim jako otwarta manipulacja, na przykład w reżimach totalitarnych, jak i podskórnie, w obrębie paradygmatów przyjmowanych jako neutralne czy oczywiste”⁴⁷. Czycibor-Piotrowski uzbierając czytelnika tekstu docelowego w dodatkowe informacje o realiach społecznych i kulturowych towarzyszących tej publikacji, staje się tłumaczem tekstologiem⁴⁸. Tłumacz konstatuje:

Mogłoby się wydawać, że zostało uczynione wszystko, by wreszcie zaczęły się ukazywać książki Jakuba Demla! Ale nadeszły czasy niedobre dla ambitnej literatury. Nawet renomowani wydawcy woleli publikować książki przynoszące natychmiastowe krociowe zyski. [...] już raz bezskutecznie proponowałem wydawnictwu MAW: odesłano mi go z wyjaśnieniem, iż... nie publikują literatury wiejskiej! Okazało się, ile racji mieści się w owym wersecie Pisma o perłach i wieprzach!⁴⁹

Słowo od tłumacza dodatkowo wzbogaca dzieło o jeszcze jeden wątek — obraz tłumacza jako podmiotu czynności translatorskich oraz jego realną biografię i tożsamość⁵⁰. Gdy przekłada się literaturę z mało popularnego kręgu kulturowego, często funkcję patronatu przejmuje sam tłumacz, który staje się przedstawicielem danego autora. Tak też się działo w przypadku tekstu Demla. Stąd szczególna rola patronatu, który ma wpływ nie tylko na kształt tekstologiczny danego przekładu, ale przede wszystkim na fakt jego ukazania się oraz sposób zaistnienia na rynku wydawniczym danego kraju, a w rezultacie — na jego pozycję w systemie literatury docelowej.

47 Wydana w 2009 roku przez krakowski Znak antologia *Współczesne teorie przekładu*, pod redakcją Piotra Bukowskiego i Magdy Heydel, przedstawia dwadzieścia trzy reprezentatywne koncepcje teoretyczne z dziedziny przekładoznawstwa, które dotychczas były dostępne głównie czytelnikom władającym językiem angielskim. Jest to zbiór tekstów tworzących panoramę współczesnej translatoologii. Zob. P. Bukowski, M. Heydel, 2009: *Wprowadzenie: przekład — język — literatura*. W: P. Bukowski, M. Heydel, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 24.

48 E. Rajewska, 2004: *Dwie wiktoriańskie chwile w Troi, trzy strategie translatorskie*. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne, s. 65.

49 A. Czycibor-Piotrowski, 2000: *Słowo od tłumacza*. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 8—9.

50 O rolach pełnionych przez tłumacza zob. A. Legeżyńska, 1997: *Tłumacz jako drugi autor — dziś*. W: A. Nowicka-Jeżowa, D. Knysz-Tomaszewska, red.: *Przekład literacki: teoria, historia, współczesność*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 40—50.

Podsumowanie

Zdaniem Leszka Engelkinga, „Mamy do czynienia z niewątpliwym arcydziełem, stosunkowo słabo znanym w świecie jedynie ze względu na fakt, że napisane zostało w języku małego narodu i w dodatku przez pisarza, który lokował się poza głównym nurtem jego literatur”⁵¹. Według niektórych krytyków to jedno z najtragiczniejszych i najlepszych dzieł czeskiej literatury. Deml w tekście jest żywym, wierzącym człowiekiem, zarazem słabym i silnym, który potrafi mówić szczerze o sobie, dzielić się swoimi przemyśleniami, nierzadko bardzo gorzkimi. W obszernej monografii na temat literatury katolickiej *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848—1918* Martin C. Putna⁵² w rozdziale poświęconym twórczości artysty — *Jakub Deml* (s. 437—514) — podkreśla, że doszło w niej do wzajemnego przenikania się życia i literatury. Deml w *Pro budoucí pouťníky a pouťnice* (1913) wyznaje: „ja w ogóle nie piszę... ale idę”⁵³, ze swojego życia czynił sztukę, która żywiła się jego skomplikowaną rzeczywistością.

Samo życie jest automatycznym tekstem, a poeta dzięki pisaniu ratuje się przed chaosem, tworzy melodię, formę składniową tam, gdzie nie ma już w ogóle formy. Pisze tak, jak żyje, a żyje — tak jak pisze. Jest to całkowita i pełna prezentacja losu poety, bez względu na nic, co jest może dobre i pożyteczne, i potrzebne, i konieczne, bez względu na sławę i zgorszenie⁵⁴.

Podejście Demla do literatury jest zupełnie inne niż podejście do niej awangardystów pierwszych dziesięcioleci XX wieku. Niewątpliwie nowatorstwo formalne — mamy u niego do czynienia z całkowitym synkretyzmem gatunkowym i z kolażowym montażem różnego rodzaju tekstów — zostało wymuszone przez potrzebę zastąpienia starych chwytów nowymi. Deml stał się kultowym autorem w środowisku czeskiego undergroundu, czeskich twórców orientacji chrześcijańskiej i wszelkich czeskich artystów niezależnych, nonkonformistycznych i poszukujących. Opisany wycinek obecności Demla w Polsce uwzględnił szersze tło literackie i kulturowe, naświetla też rolę, jaką w budowaniu wizerunku

51 L. Engelking, 2000: *Bardzo mocne światło, czyli recenzja książki Jakuba Demla...*, s. 12.

52 Putna opisuje literaturę katolicką mianem literatury określonego „środowiska katolickiego”, wyłania się ona jako reakcja na sekularyzację społeczeństwa. Proces ten zachodzi w większości krajów europejskich, w zależności od procesu ich sekularyzacji; na ziemiach czeskich dokonuje się od połowy XIX wieku. W kolejnej fazie rozwoju poszczególne grupy literackie i osobowości (Moderna Katolicka, Stará Říše) próbują wyjść z „katolickiego getta” i wejść do kanonu współczesnej literatury narodowej. Zob. M.C. Putna, 1998: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848—1918...*

53 Cyt. za: Z. Tarajło-Lipowska, 2010: *Historia literatury czeskiej...*, s. 232.

54 J. Chalupceky, 2000: *Jakub Deml*. A.S. Jagodziński, tłum. W: J. Deml: *Zapomniane światło...*, s. 165.

przekładowego autora odgrywają tłumacze i krytycy oraz wewnętrzna dynamika rozwoju literatury, w której przekłady mają funkcjonować. W artykule nie zostały omówione trudności tłumaczeniowe oraz sposoby ich rozwiązywania, stanowi to bowiem zadanie wykraczające poza ramy niniejszego tekstu. Jak pisze Monika Kaczorowska, „Przekład artystyczny jest takim typem tłumaczenia, który wymaga analizy »interdyscyplinarnej«. Najważniejsze dziedziny, jakie muszą zostać uwzględnione, to historia i teoria literatury, a także teoria przekładu”⁵⁵. Zagadnienia związane z samą techniką translacji wymagają oddzielnych studiów.

Literatura

- Binar V., 2010: *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha, Triáda.
- Bobrownicka M., 1973: *Problematyka modernizmu w literaturach słowiańskich*. W: M. Bobrownicka, red.: *Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 5—23.
- Bukowski P., Heydel M., 2009: *Wprowadzenie: przekład — język — literatura*. W: P. Bukowski, M. Heydel, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 5—37.
- Chaloupka O., 2001: *Příruční slovník české literatury. Od počátků do r. 1945*. Praha, Adonai.
- Chalupecký J., 1977: *O dada, surrealismu a českém umění*. Praha, Jazzová sekce.
- Chalupecký J., 1981: *Jakub Deml*. Praha, Edice Petlice.
- Chalupecký J., 1990: *Na hranicích umění*. Praha, Prostor.
- Chalupecký J., 1992: *Expresionisté. Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. Praha, Torst.
- Chalupecký J., 1994: *Nové umění v Čechách*. Jinočany, nakl. H+H.
- Chalupecký J., 2000: *Jakub Deml*. A.S. Jagodziński, tłum. W: J. Deml: *Zapomniane światło*. A. Czcibor-Piotrowski, tłum. Wołowiec, Wydawnictwo Czarne, s. 123—206.
- Chalupecký J., 2005: *Evropa a umění*. Praha, Torst.
- Deml J., 2000: *Zapomniane światło*. A. Czcibor-Piotrowski, tłum. Wołowiec, Wydawnictwo Czarne.
- Dvořák M., 2007: *O Jakubu Demlovi*. Praha, Cherm.
- Engelking L., 1998: *Walka o miłość*. „Tygiel Kultury”, nr 6—8, s. 70—72.

55 M. Kaczorowska, 2011: *Przekład jako kontynuacja twórczości własnej. Na przykładzie wybranych translacji Stanisława Barańczaka z języka angielskiego*. Kraków, Universitas, s. 5.

- Engelking L., 2000: *Bardzo mocne światło, czyli recenzja książki Jakuba Demla*. „Tygodnik Powszechny”, nr 30, s. 12.
- Engelking L., 2006: *Jakub Deml*. W: J. Tyszkiewicz, red.: *Słownik historyczny Europy Środkowo-Wschodniej*. T. 1: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej*. Warszawa, Stowarzyszenie Wschód-Zachód, s. 83.
- Fučík B., 1994: *Píseň o zemi*. Praha, Melantrich.
- Fučík B., 2003: *Rodná krajina básníková*. Praha, Triáda.
- Gawarecka A., 2007: *Wygnańcy ze światów minionych. O czeskich dekadentach*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Genette G., 1992: *Palimpsesty. Literatura drugiego stopnia*. A. Milecki, tłum. W: H. Markiewicz, red.: *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*. T. 4, cz. 2. Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 320—353.
- Heydel M., 2009: *Zwrot kulturowy w badaniach nad przekładem*. „Teksty Drugie”, nr 6, s. 21—33.
- Heydel M., 2012: *Poetyka i polityka strzępu. O polskich przekładach poezji W.H. Audena*. W: W. Bolecki, E. Kraskowska, red.: *Kultura w stanie przekładu. Translatologia — komparatystyka — transkulturowość*. Warszawa, Wydawnictwo IBL PAN, s. 355—371.
- Kaczorowska M., 2011: *Przekład jako kontynuacja twórczości własnej. Na przykładzie wybranych translacji Stanisława Barańczaka z języka angielskiego*. Kraków, Universitas.
- Kolbuszewski J., 1984: *Modernizm katolicki w literaturach zachodniosłowiańskich*. „Przegląd Powszechny”, nr 11, s. 201—215.
- Kołąkowski Ł., 2002: *Uwaga o modernizmie*. „Znak”, nr 7, s. 13—18.
- Kozak J., 2009: *Przekład literacki jako metafora. Między logos a lexis*. Warszawa, PWN.
- Lefevre A., red., 1992: *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. London, Routledge.
- Legeżyńska A., 1997: *Tłumacz jako drugi autor — dziś*. W: A. Nowicka-Jeżowa, D. Knysz-Tomaszewska, red.: *Przekład literacki: teoria, historia, współczesność*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 40—50.
- Niedziela Z., 1973: *Rola „Moderní revue” w kształtowaniu nowej świadomości estetycznej w Czechach*. W: M. Bobrownicka, red.: *Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 25—37.
- Niedziela Z., 1974: *Kierunki rozwojowe czeskiej poezji modernistycznej schyłku XIX wieku*. Wrocław, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Niedziela Z., 1999: *Modernizm*. W: H. Janaszek-Ivaničková, red.: *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890—1990. Literatura czeska 2*. Katowice, Wydawnictwo Śląsk, s. 686—688.

- Marek J., 1998: *Česká moderní kultura*. Praha, Mladá Fronta.
- Olič J., 1993: *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc, Votobia.
- Pěničik J., 1996: *Hledání ráje*. Třebíč, Arca Jimfa.
- Putna M.C., 1998: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848—1918*. Praha, Torst.
- Rajewska E., 2004: *Dwie wiktoriańskie chwile w Troi, trzy strategie translatorskie*. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne.
- Sheppard R., 1998: *Problematyka modernizmu europejskiego*. P. Wawrzyszko, tłum. W: R. Nycz, red.: *Odkrywanie modernizmu. Przekłady i komentarze*. Kraków, Universitas, s. 71—140.
- Soliński W., 2012: *Parateksty przekładu literackiego a polikulturowość (zarys problematyki)*. W: W. Bolecki, E. Kraskowska, red.: *Kultura w stanie przekładu. Translatologia — komparatystyka — transkulturowość*. Warszawa, Wydawnictwo IBL PAN, s. 333—343.
- Stefański M., 2007: *Czeska krytyka katolicka lat 1918—1938*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Szymańska K., 2010: *Przekład literacki — manipulacja: refrakcja i instytucja patronatu według André Lefevre'a i Manipulation School*. „Polisemia”, nr 2. Dostępne w Internecie: <https://sites.google.com/a/polisemia.com.pl/polisemia/numery-czasopisma/numer-22010-2-polityczno%C5%9B%C4%87-literatury-i-literatura-obca-i-teoria/przek%C5%82ad-literacki-manipulacja> [dostęp: 10.01.2021].
- Tarajło-Lipowska Z., 2010: *Historia literatury czeskiej. Zarys*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wöll A., [online]: *Mezi apoteózou a tabu. Přehled bádání o Jakubu Demlovi*. Dostępne w Internecie: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/retil/39.pdf> [dostęp: 10.01.2021].

Dorota Żygadło-Czopnik

O Zapomenutém světle Jakuba Demla a jeho polském překladau

RESUMÉ | Jakub Deml (1878—1961) byl český katolický kněz, básník, prozaik a překladatel. Roli kněze chápal dosti nekonvenčně, což se odrazilo na jeho tvorbě a životě. Mnohokrát se musel postavit různým zákazům činnosti jak ze strany církve, tak státu. Deml svou literární kariéru začal v časopisech a edičních řadách symbolické Katolické moderny. Po roce 1948 se jej týkal úplný zákaz publikování. Z Demla se stal kultovní autor v prostředí českého undergroundu, českých autorů křesťanské orientace a veškerých nezávislých, nonkonformních a hledajících českých umělců. Deml bývá umisťován do katolického proudu české literatury, ale je rovněž považován za předchůdce nadrealismu a představitele expresionismu. Do polštiny jej překládají Leszek Engelking, Andrzej Śla-

womir Jagodziński a Andrzej Czcibor-Piotrowski. V překladu posledně zmíněného vyšlo samostatné knižní vydání *Zapomenutého světla* (Wołowiec 2000).

KLÍČOVÁ SLOVA | Jakub Deml, Andrzej Czcibor-Piotrowski, *Zapomenuté světlo*, česká literatura první poloviny 20. století, překlad

Dorota Żygadło-Czopnik

About Jakub Deml's *Forgotten Light* and His Polish Translation

SUMMARY | Jakub Deml (1878—1961) was a Czech Catholic priest, poet, prose writer, and translator. He understood the role of a priest rather unconventionally, which affected his work and life. Repeatedly he faced numerous bans from both church and state. Deml began his literary career in the periodicals and publishing series of the symbolic Catholic Modern. After 1948, no one could publish any of his works. Deml became a cult author in the Czech underground environment, Czech artists of Christian orientation, and all of the Czech independent, non-conformist and searching artists. Deml is seen to be part of the Catholic trend of Czech literature but is also considered a precursor of surrealism and a representative of expressionism. His works were translated into Polish by Leszek Engelking, Andrzej Sławomir Jagodziński, and Andrzej Czcibor-Piotrowski. The latter translated a separate book edition of *Forgotten Light* (Wołowiec 2000).

KEYWORDS | Jakub Deml, Andrzej Czcibor-Piotrowski, *Zapomniane światło*, Czech literature of the first half of the 20th century, translation

DOROTA ŻYGADŁO-CZOPNIK | dr nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Bohemistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się głównie wokół: obrazu literatury i kultury czeskiej po aksamitnej rewolucji 1989 roku, nowoczesnej czeskiej myśli teoretycznej (dorobek czeskiej teorii literatury i teatrologii) oraz recepcji literatury czeskiej w Polsce. Autorka monografii *W kręgu czeskiej semiotyki teatru. Ivo Osolobě jako teoretyk teatru i musicalu* (2009); redaktorka numeru czasopisma „Miscellanea Posttotalitariana Wratislaviensia. Elity w krajach Europy Środkowej i Wschodniej po roku 1989” (2015, nr 3).